№ 14 Յունվարի 27 Ուրբաթ 1884 Յունվարի 27 Ուրբաթ № 14

ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

„ՄՇԱԿ“

ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ

(ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

ՆԵՐԿԱՅ 1884 ԹՒԻՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԻ ՆՈՅՆ ԴԻՐՔՈՎ ԵՒ ՆՈՅՆ ՊՐՕԳՐԱՄԱՅՈՎ

ՊՐՕԳՐԱՄԱ

I. ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: II. ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ: III. ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ընդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: IV. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ընդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: V. ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ: VI. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ: VII. ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Ֆելիետօն, վէպեր, ինքնուրոյն և թարգմանական յօդուածներ գիտութեան ամեն ճիւղերից, թղթակցութիւններ: VIII. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ: Տարեկան 10 ռուբլ, վեց ամսվայ 6 ռուբլ, իւրաքանչիւր ամսվայ 1 ռուբլ:
ՀԱՏՈՎ համարները 5 կոպէկ:
ՀԱՍՑԷՆ. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՏԻԳՐԱՆ ՓԻՐՈՒՄԵԱՆՑԻՆ

Շուտով խնդրեմ յայտնեցէք ինձ ձեր ՀԱՍՑԷՆ:

Երևան ԽՕՋԱՄԻՐԵԱՆ 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մենք ուղիղ գուշակեցինք:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Շուշուց: Նամակ Ախալքալաքից: Նամակ Շամախուց: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Արտաքին լուրեր:—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ: — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ: — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Ամուսնութիւնը հայերի մէջ:

ՄԵՆՔ ՈՒՂԻՂ ԳՈՒՇԱԿԵՑԻՆՔ

„Մշակի“ № 11 մէջ տպված առաջնորդող յօդուածում խօսելով այն լուրի վրա, որ հաղորդել էր մեզ „Հիւսիսային“ գործակալութիւնը, մենք կասկած յայտնեցինք որ այդ լուրը ճիշդ չէր և որ պ. Կատկով դիտմամբ յեղաշրջել էր ճշմարտութիւնը: Հեռագիրը հաղորդում էր որ յեղափոխականների, կամ ինչպես իրանք իրանց անուանում են՝ անիշխանականների կողմից գործած սպանութիւնների պատճառով, Վիէննայի նահանգում դադարեցրած է երդուեալների դատարանների գործունէութիւնը:

Այժմ յայտնվում է որ մեր գուշակութիւնները ուղիղ էին: Լուրը սխալ էր և Կատկովի համար հարկաւոր էր այսպէս հաղորդել, այն ինչ Վիէննայի գերմանական լրագիրներում տպված պաշտօնական գրութիւնից յայտնվում է որ աւստրիական կառավարութիւնը առաջարկում է վերցնել երդուեալների դատարանի գործողութիւնը միայն այն պրօցէսների մէջ, որտեղ մեղադրվում են յեղափոխականները և յանձնել այդ պրօցէսները պետական դատարաններին: Բայց ինքն իրան հասկանալի է, աւելացնում է պաշտօնական գրութիւնը, որ դրա համար պահանջվում է մի առանձին նոր օրէնք:

Իսկ օրէնքները սահմանադրական երկիրներում հրատարակվում են ժողովրդի ներկայացուցիչների, պարլամենտի համաձայնութեամբ և կամքով:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

Յունվարի 17-ին

Գանձակի նահանգում վերջին ժամանակներս բաւական շատ յանցանքներ էին գործվում. սպանութիւններ և այլ այսպիսի չարագործութիւններ այնքան շատացել էին, որ անցել էին սովորական չափն ու սահմանը: Անհատական և հասարակական ապահովութիւնն ու հանգստութիւնը յաճախ խանգարվում էին զանազան ննենգամիտ փորձերով՝ կանոնաւոր կազմակերպված չարագործների խումբերի կողմից: Շատ անգամ անձնական թշնամութիւն կամ կալուածական վէճը վերջանում էր որ և իցէ նիւթական վնասով. անզօրը վնաս էր կրում հզօրից: Լինում էին ժամանակներ, երբ չարագործութիւնները անձնական և կալուածական ապահովութեան դէմ ընդունում էին էպիդէմիայի կերպարանք: Ոստիկանութեան մրցումը չէր կարողանում արմատախիլ անել հաստատված չարութիւնը: Շուշի գաւառում ժողովուրդը շատ տեղ տանջվում էր աւազակների ձեռից: Նրանց խումբերը յարձակվում էին և՛ տների, և՛ կարաւանների վրա: Արքունական ձիաների դէպօի կառավարիչ Վիլմանի սպանութիւնը այնպիսի սարսափելի կերպով և այնպիսի չը տեսնված հանգամանքներում ցոյց էր տալիս, թէ մինչև որ աստիճան զարգացած է չարագործների համարձակութիւնը, յանդգնութիւնը, բարբարոսութիւնը: Գործերի այս վատ դրութիւնը հրաւիրեց իր վրա Կովկասի կառավարչապետ՝ պայծառափայլ իշխան Դօնդուկով-Կորսակովի ուշադրութիւնը: Իշխանը, կամենալով վերջ դնել բոլոր անկարգութիւններին, անմիջապէս ընդունեց ազդու միջոցներ և հրատարակեց Գանձակի նահանգի համար մասնաւորապէս կազմած կանօնադրութիւն, որ արդէն գործադրված է մեր կողմերում և որը իսկոյն յայտնեց իր լաւ կողմերը: Կանոնագիրը բաղկացած է ութ յօդուածներից և ունի գլխաւոր ձգտումն՝ տալ ոստիկանութեանը բաւական մեծ ոյժ տիրող անկարգութեան դէմ յաջողութեամբ մրցելու համար: Բայց յայտնի է, որ ոստիկանութիւնը պիտի կազմված լինի պարտաճանաչ անձնուէր մարդկանցից, որոնք հասկանային իրանց պաշտօնը, կոչումը, ունենային վարչական ընդունակութիւններ. այլապէս որ և իցէ օրէնք անզօր կը լինի իրագործել իր նպատակը: Այս կէտի վրա առանձին ուշադրութիւն է դարձրած կանոնագրի մէջ: Նահանգապետին իրաւունք է տուած անմիջապէս հեռացնել պաշտօնից մինչև անգամ այնպիսի պաշտօնեաներ, որոնք նշանակվում են կառավարչապետի իշխանութեամբ՝ այնպիսի դէպքերում, երբ այդ պաշտօնեաների կողմից նկատելի կը լինի որ և է զեղծումն դէպի իրանց պարտականութիւնները: Ժողովուրդի ուշադրութիւնը դարձնելով այս բանի վրա, իշխանը առաջարկում է ամեն մի այսպիսի անձի համար յայտնել ի գիտութիւն՝ կարգադրութիւններ անելու համար: Նոյնպէս պահանջում է ժողովուրդի աջակցութեամբ յայտնագործել այնպիսի մարդկանց, որոնք իրանց վատ վարքով պատճառ են դառնում օրէնքի պաշտպանած հանգըստութեան և ապահովութեան խանգարելուն, կամ վատ ներգործութիւն են անում ուրիշների վրա: Նահանգապետը ունի իրաւունք այդպիսի մարդկանց կալանաւորել բանտերի մէջ և յայտնել իշխան կառավարչապետին աքսորելու համար վարչական ձևով: Բացի դրանից նահանգապետը կարող է այդպիսի մարդկանց մի գաւառից միւս գաւառ տեղափոխել ընտանիքների հետ, իսկ այնպիսի դէպքերում, երբ յետաձգութիւնը աններելի է, ուղարկել Թիֆլիս ի տնօրէնութիւն կառավարչապետի:

Կարգից դուրս և առհասարակ այնպիսի յանցանքների համար, որոնց պատճառով մեղաւորնե-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԵՐԻ ՄԷՋ

Մենք սովոր ենք միշտ լսել հայերի մասին, թէ նրանք անսէր են, անմիաբան են, բայց երբէք նկատողութեան չենք առնում այն յայտնի պատճառները, որոնք մնունդ և կեանք են տալիս այդ վաղեմի հակամարդկային և ազգակործան յատկութիւններին և չենք առաջարկում պարզ ու պատշաճ միջոցներ նրանց արմատախիլ անելու: Սէրը յայտնի պայմաններով ծնունդ առնելով ընտանեկան շրջանում և անտի հետզհետէ տարածվելով հասարակութեան և ապա ազգի մէջ, կատարեալ է այն չափով, որչափ բարեյաջող է այդ ընտանեկան կազմակերպութիւնը, ուրիշ խօսքով՝ որչափ բնական կերպով է կայացել ընտանեկան զոյգի միութիւնը: Բայց այդ միութեան կամ ամուսնութեան կապերը, ցաւօք սրտի պիտի ասենք, մեզանում հազիւ անգամ ծառայում են իրանց բարձր նշանակութեանը, որ մեծ արժէք ունի ազգի բարոյական և առողջապահական զարգացման համար: Թողնելով մեր գիւղացիներին կամ հողագործ դասը, որոնց մօտ ամուսնական վիճակը շատ անմխիթարական է, այս յօդուածում մեզ նպատակ ենք դրել մի ընդհանուր հայեացք ձգել մեր առևտրական, արհեստաւոր և ծառայող դասակարգերի ամուսնական պարտաճանաչութեան վրա, աչքի առաջ ունենալով ամենօրեայ փորձերը և խողութիւնները: Դրանց մօտ (ի հարկէ, կան բացառութիւններ) ամուսնութիւնը դարձել է մի չահախնդրական առարկայ. դրանց անծանօթ են կնոջ հոգեկան արժանիքը, կատարելութիւնը, հաւատարմութիւնը, պատուասիրութիւնը, աշխատասէր ոգին և այլն, որոնք սիրոյ հետ յարգանք են ծնուցանում ամուսինների մէջ, կեանքի դառն օրերում յոյս և քաջալերութիւն են ներշնչում խորտակված և լքած սրտերի մէջ... Նրանց անբարոյականացած սրտերը ձգտում են գլխաւորապէս մի նպատակի, այն է նիւթական ծարաւը. փող, կայք, տեղ ձեռք բերել, իսկ իրանց ընտրած հարսնացուն թէկուզ լինէր մի փոքր էլ տգեղ, հիւանդատ կամ որ և է ներքին և արտաքին պատի տէր, նրանց ինչ փոյթ: Մանր վաճառականները մինչև անգամ չափն են անցուցանում ամուսնութեան ասպարէզում:

Դիմելով Կովկասի կամ ռուսաց այլ և այլ քաղաքները լոկ չահադիտական նպատակով, վարելով զանազան անբարոյական կեանք ու վատնելով առանց այն էլ իրանց նիւթական սուղ միջոցները, կամ տիրապետող ընդհանուր անաջողութիւնից ստիպված, վերջ ի վերջոյ վերադառնում են հայրենիք պսակվելու, բայց իրօք մի որ և է յայտնի գումար ձեռք ձգելու դիտմամբ: Գուցէ նրանցից ոմանք երբէք ամուսնանալու միտք էլ չունեն, բայց հակառակ նրանց կամքին ծնողները կամ բարեկամները յորդորում են այդ քայլը անելու, յուսալով, որ ընտանեկան հոգսերը վզերնին ընկնելով, որդիքը այնուհետև իզուր չեն վատնի իրանց աշխատածները:

Լսելով նրանց դիտաւորութիւնները, իսկոյն յայտնվում են միջնորդ-դալալներ, որոնք խիղճ, հոգի, հաւատ ոտնակոխ անելով և դժոխային զրպարտութիւնների հեղեղ արտավիժելով, ջանում են նսեմացնել այս կամ այն աղքատ, բայց առողջ, ուսումնառ և պատուաւոր օրիորդի վարկը և արժանիքը: Նրանք այդ անում են անամօթաբար, որովհետև աղջկատէրերի կողմից կաչառված են լինում որ և իցէ 10 մանէթով կամ մի կարգացումահուդով և այլն, որը շատ անգամ չեն էլ ստանում գործը գլուխ գալուց յետոյ: Այդ կաշառակերութեամբ պարապվում են նոյնպէս փեսացուի քոյրերը և մօտիկ ազգականները, ծախելով իրանց եղբօրը կամ ազգականին որ և է չնչին գումարով կամ մի զարխացուով: Դրանք արգելելով երիտասարդի ազատ ընտրութիւնը, մի աղջիկ թէկուզ հրեշտակային յատկութիւններ էլ ունենայ՝ դարձնում են սատանայ և ընդհակառակն. ի հարկէ ուրիշ կերպով անկարելի է, քանի որ ամուսնութիւնը դառնում է այդ դէպքում մի առևտուր, այն է՝ վատ ապրանքը լաւի տեղ նաղդել: Խեղճ աղջկատէրերը շատ անգամ միջնորդների ջանքով ահագին պարտքերի մէջ են ընկնում. ծախում են իրանց արծաթեղէն և ոսկեղէն զարդերը կամ գրաւ են դնում, երբեմն երեք տարվայ ծառայութեան վարձը կանխիկ ստանալով, հազիւ կարողանում են ձեռք բերել մի 100 մանէթ օժիտ և մի այնքան էլ հարսանիքի կապակից ծախք ու մի կերպով ճանապարհ են դնում իրանց աղջիկը, որ գետնին չը մնայ: Պիտի գիտենալ, որ աղջկատէրը պարտաւոր է 4—5 ձեռք չոր ևս տալ իր աղջկան և յաճախ իր վրա առնել հարսանիքի ծանրութիւնը, իսկ տուած օժիտը ամբողջապէս պատկանում է փեսային, հարսը ամեն իրաւունքից զուրկ է: Այրվում են խեղճ ծնողների սրտերը, երբ այնքան զոհաբերութիւնից յետոյ տեսնում են իրանց աղջիկներին ընկած այնպիսի անձինքների ձեռքը, որոնց արժանաւորութիւնը ամենայն կողմից տանապատիկ ստոր է իրանց կողակիցներից: Այս բոլորից յետոյ ճիշտ է հասկանալ հետևեալ հակասութիւնների պատճառը, թէ ինչու ուսում առած օրիորդները ամուսնանում են տգէտների հետ, որով առ միշտ նրանց ստացած ուսումը մնում է անգործադրելի, նոյնպէս տգէտները՝ ուսեալների, առողջները՝ հիւանդների հետ և այլն: Պատուաւոր ծնողները ձեռքերը ծալած տխուր հանդիսատես են լինում այս անմիտ կատակեր-

ըը պէտք կրեն խստագոյն պատիժ, նահանգապետը պէտք յայտնէ կառավարչապետին և այդ տեսակ յանցաւորներին կը դատէ զինուորական դատարանը՝ պատերազմական ժամանակների օրէնքներով:

Երբ որ և իցէ գիւղում յափշտակվում են տնական անասուններ, իսկ գողերը անյայտ են մնում, այն ժամանակ գողացածի համար պատասխանատու է դառնում այդ գիւղի հասարակութիւնը. և ոստիկանութիւնը առնելով վնասը հասարակութիւնից՝ յանձնում է վնասվածին: Իսկ եթէ անասունների հետքերը տանվում են մինչև մի ուրիշ գիւղ և այդտեղից էլ դուրս չեն բերվում, այդ դէպքում պատասխան է տալիս այս մի գիւղի հասարակութիւնը: Նմանապէս, երբ անյայտ չարագործներ կրակ են տալիս գիւղացիների շարժական կամ անշարժ կայքերին, գիւղի հասարակութիւնը պէտք վարձատրէ նրանից առաջ եկած վնասի փոխարէնը և պատասխանատու է դառնում սեփականատիրոջ առաջ:

Ի վերջոյ կառավարչապետ իշխանը յայտնում է ժողովրդին, որ ինքը նախանձախնդիր լինելով նրա բարեկեցութեամբ, առաջարկում է օգնել ոստիկանութեանը այդ ամենը կատարելու համար:

Կանոնագիրը արդէն գործադրված է Շուշի գաւառում և յայտնված է բնակչութեանը. Նրա հայերէն և Թուրքերէն թարգմանութիւնը տպված է ռուս բնագրի հետ և բաժանված է ժողովրդին:

Անուրանալի է, որ հասարակական հանգստութիւնը ապահովելու մի մեծ վարչական քայլ է արած մեզ մօտ: Մենք բոլորս յոյս ենք տածում, որ այս կանոնագիրը փրկարար հետևանքներ կառաջացնի: Ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ է ընդունում նորին պայծառափայլութեան այս առաջարկութիւնները, օրհնում ու գովում է իշխանին:

Մի գաղտնի, սպառող ոյժ աննկատ գործում է տեղական բնակչութեան մէջ, բազմաթիւ զոհեր ուղարկելով գերեզման: Ծաղիկը, դիֆտերիտը և միւս հիւանդութիւնները բոլորովին չեն թուլանում և առատ հունձ են հաւաքում ժողովրդի միջից. ննջեցեալների այսքան թիւ դեռ չէ տեսնված: Չենք իմանում, թէ մինչև երբ պէտք շարունակվի այս թշուառութիւնը: Ժողովուրդը անիծում է այսպիսի տարին, անուանելով նրան «աղու տարի»:

«Նոր Դար»-ի այստեղի թղթակիցը առաջին անգամից մի աններելի սուտ է գրում այդ լրագրի № 1 մէջ: Նա հասարակական անտարբերութեան հետևանք է համարում մեր քահանաների աղքատութիւնը և ասում է, որ «եթէ երբ և իցէ քահանաների վիճակի ապահովութեան պէտք կայ, ամենից աւելի Շուշու քահանայք կարօտ են այդ փրկարար պէտքին»: Մենք կասենք, որ Շուշի քահանաները ոչ թէ ամենից աւելի, ամենից քի՛չ են կարօտ այդ բարւոքմանը: Ծանօթ լինելով համարեա բոլոր քահանաների դրութեան, կեցութեան հետ, ես դրականապէս կարող եմ հաստատել, որ նրանք այնքան խեղճ ու աղքատ չեն, որքան երևակայում է պ. Ուղևորը: Ամենամանչան բացառութեամբ՝ մեր քահանաները հարուստ են, դրամատէրեր են, մինչև անգամ կան նրանց մէջ վաշխառուներ, որոնք փող են տալիս ուրիշներին այնպիսի տոկոսներով, որոնք պատիւ կը բերէին միայն որ և իցէ ճարպիկ պարսպալին: Եթէ կան մեր մէջ աղքատ քահանաներ, կը փափագէինք, որ պ. թղթակիցը անուամբ մատնացոյց անէր նրանց: Միթէ անհատականութիւնը, կամ ամեն բանի մէջ անխուսափելի բացառութիւնը կարող են ընդհանրութեան տիպարը դառնալ: Ինչն էր արգելում պ. թղթակցին առաջ լաւ ծանօթանալ քաղաքի և բնակիչների հետ և ապա գրել նրանց մասին:

Վերջին ժամանակներս մի շարք թատրօնական ներկայացումներ տեղի ունեցան նոր բացված մասնաւոր կլուբում: Թատրօնի կազմակերպութեան մասին կը խօսենք մի ուրիշ յարմար ժամանակ, բայց այժմ չենք կարող չը յիշատակել, որ հայ հասարակութեան գերեզմանային անտարբերութիւնը կը խեղդէ թատրօնը, կը մեռցնէ նրան դեռ ծնված ժամանակում: Մենք ներկայ էինք մի ներկայացման, ուր կային 7 թէ 8 մարդ միայն, այն էլ հասարակ դասից: Ո՞ւր էր ինտելլիգենցիան, ո՞ւր էր հարուստ դասակարգը:—կանաչ սեղանների առջում նստած թուղթ էր խաղում:—Վաղ թէ ուշ, բայց անպատճառ կը ծնվի հայերի մէջ մի այսպիսի առած. «Նա անտարբեր է, ինչպէս շուշեցի»:

Գաւառացի

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

Յունվարի 19-ին

Սրբ. Առաջնորդի տնօրինութեամբ՝ այժմեանից յետոյ, անհրաժեշտ է քահանայի ներկայութիւնը նշանադրութեան միջոցին, որպէս զի եթէ չըհասութիւններ կան՝ սկզբից և եթ արգելվի նշանադրութիւնը: Մինչև այժմ սովորութիւն էր դառել առանց քահանայի կատարել նշանադրութիւնը. քահանային դիմում էին միայն այն ժամանակ՝ երբ հարկաւոր էր վկայական պսակաթուղթ առնելու համար: Այդ ժամանակ արդէն դժուար է լինում խանգարել պսակը, որովհետև ապագայ ամուսինները արդէն ընտելացած են լինում միմեանց, մանաւանդ օրիորդի ծնողքը ամենայն ջանքով աշխատում են գլուխ բերել պսակը, ի նկատի ունենալով որ հակառակ դէպքում իրանց աղջիկը կը մնար տանը: Ես չեմ յանձն առնում մանրամասնօրէն թւել թէ որքան գայթակղութեանց, որքան տարակոյսների, որքան վհատութեան առիթ էր դառնում չըհաս պսակների թոյլատւութիւնը, այլ շնորհաւորելով սրբազանի յիշեալ կարգադրութիւնը՝ մնում է մեզ ցանկալ, որ նորին սրբազնութիւնը խստութեամբ հսկէ իր հրամանների կատարման վրա, որովհետև մեղանում անօրինել և կատարել տարբեր բաներ են:

Անցեալ թւի «Մշակ»-ի վերջին համարներում տպվեցաւ մի լուր, որ հաղորդում էր տեղւոյս քաղ. ժողովում կայացած կաթողիկոսական ընտրութեան նպատակով պատգամաւոր ընտրելու համար պահանջված փոխանորդի ընտրութիւնը, և պատմում էր թէ որքան անկանոն էր կատարվել այդ բանը, շնորհիւ հոգ. գործակատարի անհոգութեան: Այժմ ուրախութեամբ կարող ենք յայտնել, որ սրբ. Առաջնորդը անվաւեր համարելով նախկին ընտրութիւնը, կարգադրել է, որ ամսոյս 22-ին նոր ժողով լինի, որին ներկայ գտնվեն քաղաքի բնակիչներից՝ իւրաքանչիւր տնից մի մի մարդ, իսկ գիւղերից մի մի ներկայացուցիչ իւրաքանչիւրից: Ուրախ ենք, որ սրբ. առաջնորդը ուշադրութիւն է դարձնում մամուլի ձայնի վրա, ցանկանում ենք, որ այդ ուշադրութիւնը շարունակվի մշտապէս:

Թող սրբազանը ուշ չը դարձնէ այն մարդոց առածներին, որոնք իրանց անշնորհութիւնը ծածկելու համար՝ հաւատացնում են թէ կիրք կայ մեր յօդուածների մէջ: Բայց ճշմարտութիւնը վարագուրել անհնարին է, մի օր իրականութիւնը պարզութեամբ կը պատկերանայ, միայն թէ գայ սրբ. առաջնորդը՝ որի գալը սպասվում է յառաջիկայ գարնանը: Իսկ մինչ այն ժամանակ դնենք մեր բերանին լռութեան կնիքն ու անցնենք:

Անցեալ օր կայացաւ քաղաքիս դէպուտատների ընտրութիւնը 1884 թւի համար: Անցեալ տարվայ դէպուտատներ պ.պ. Յ. Վահրամեանց և Կարապետ Սօմնճեանց պաշտպանեցին քաղաքի շահերը, մաքրեցին հին, կնճռոտած հաշիւները: Հասարակութիւնը միաձայն կերպով խնդրեց յիշեալ պարոններին՝ շարունակել իրանց պաշտօնը և այս տարում: Գ. Սօմնճեանց հրաժարվեց. իսկ պ. Վահրամեանց համաձայնեցաւ: Երկրորդ դէպուտատ ընտրվեցաւ պ. Մարգար Մարգարեանց: Ցանկալի է միայն, որ պ. Վահրամեանց չենթարկվի այն վիճակին՝ ինչ վիճակի ենթարկվում են մեր գործողները՝ որոնք առաջին տարին ամենայն եռանդով իրանց պաշտօնը կատարելուց յետոյ, հետևեալ և միւս տարիները թուլանում, ձանձրանում են: Ի վերջոյ այսքանը կասենք, որ մեր հասարակութիւնը խաբված չէ 1883 և 84 թւերի համար դեպուտատներ ընտրելով, որովհետև անցեալ տարւայ միւս դէպուտատ պ. Կ. Սօմնճեանց նոյնպէս իր գործունէութեամբ արժանացել էր ժողովրդեան խնդրքին դարձեալ շարունակելու իր պաշտօնը՝ բայց յանձն չառաւ:

Թիֆլիսաբնակ պ. Դաւիթ Միրիմանեանց, 1882 թւից սկսած, տարեկան մի մի հարիւր րուբլի է նուիրում տեղւոյս հայոց ուսումնարանին: Այժմ պարոնից ստացված է մի գրութիւն՝ որով նա խոստանում է իր նուիրատւութիւնը շարունակել մինչ 1892 թիւը, այսինքն տասն տարի:

Ինչպէս յայտնի է՝ մեր կողմերում չը կան վրացի կաթոլիկներ, այլ կան վրացախօս հայ-կաթօլիկներ: Բայց գտնվեցան մարդիկ, որ կամեցան ապացուցանել թէ վրացախօս հայ-կաթօլիկները իսկապէս վրացիներ են (կարող ենք յայտնել որ մի այլ ճանապարհով ևս ստուգվեցաւ, որ վրացի կաթօլիկներ չը կան): Այդ տեսակ մարդկանց թւին է պատկանում Խիզաբաւրա գիւղի քահանան: Արժ. հայրը ցանկացել է մի հանրագրութիւն կազմել տալ, որի համեմատ ժողովրդականք յայտնէին իրանց վրացի ծագումը: Ժողովուրդը զարմանում է այդ նորութեան վրա, յայտնվում են մարդիկ, որոնք ընդդիմանում են և սկսում են կշտամբել քահանային, որ նա մի այդպիսի ստութիւն կամենում է պաշտպանել: Այդ պատճառով վէճ է բացվում, գործը սուր բնաւորութիւն է ստանում և որքան լսում ենք արժ. հայրը ստիպված է գործը անհետևանք թողնել: Մի այլ դէպք: Տ. հայ-կաթօլիկ գիւղի քահանան՝ որ եղել է Վենետիկում և ուսում է առել Լիբանանի կաթօլիկաց (°′) ուսումնարանի մէջ և բաւականին զարգացած անձն է, այժմ ամբաստանված է (իր թշնամիներից) կաթօլիկ հոգ. իշխ. առաջ, նրա համար որ իբր նա կամենում է հ ա յ ա ց ն ե լ նրանց՝ այսինքն լուսաւորչական դաւանութիւնը մտցնել հայ-կաթօլիկների մէջ: Տէր հօր յանցանքը նրա մէջն է կայանում, որ նա գովում է հայոց հին և նոր գրականութիւնը, սիրում է հայոց պատմութիւնն ու հնութիւնները և այլն: Խաւար, թանձր խաւար:

Տեղւոյս հայոց ուսումնարանների շէնութիւնը ամենաանախանձելի դրութեան մէջ է: Այն հակառողջապահական պայմանները, որոնց մէջ գտնվում է ուսումնարանի շէնութիւնը, ցանկալի են դարձնում դրա շուտափոյթ նորոգութիւնը: Այժմ տեղիս վաճառականներից մէնը, որի անունը առայժմ չենք յիշում, ցանկութիւն է յայտնել իր ծախսով նորոգել ուսումնարանների շէնութիւնը: Յաջողութիւն ենք ցանկանում:

***

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

Յունվարի 23-ին

Մինչև այժմ «Մշակ»-ի մէջ շատ նամակներ են երևացել Շամախուց գրված: Բայց դրանց մէջ շատ քիչ բան է գրվել յիշեալ քաղաքի արդիւնահանութեան վերաբերեալ: Այս նամակումս կաշխատեմ մի կարճառօտ հայեացք գցել Շամախու արդիւնագործութեան և տնային արդիւնագործութեան վրա: Ի նկատի պէտք է ունենալ, որ մեր ասածը չէ վերաբերում ամբողջ գաւառին, միայն բուն քաղաքին:

Արդիւնահանութեան մէջ առաջին տեղը բռնում է այգեգործութիւնը: Այգիներից միայն չորսը կամ հինգը հայերին են պատկանում, իսկ մնացեալների տէրերը Թուրքեր են: Այգիներում ամենից շատ տարածված ծառերը թթենիներն են (մօտ 80%): Բացի վերջիններից կան խնձորի որթ, սերկևիլ և ուրիշ պտղատու ծառեր: Խաղողը քաղում են, երբ նա դեռ խակ է և ծախում են կերակրի մէջ ածելու, թթուաջուր պատրաստելու համար:

Թութը, չը նայելով իր ահագին քանակութեանը, երբէք աւելորդ չէ մնում, որովհետև շամախեցիների համար նա մի և նոյն է, ինչ որ գարեջուրը գերմանացիների համար: Բայց որքան ուտվում է այդ համեղ պտուղը, նոյնքան էլ ծառերի տակը թափվելով փչանում է: Մի քանի տարի սրանից առաջ ես տեսայ մի հայի այգիումը ծառերի տա-

---

գութեանը, երբ տեսնում են, որ մի և նոյն վիճակը սպասում է նաև իրանց աղջիկներին, որոնց համար երկարամեայ չարչարանքները, կրթութեան մասին արած ծախսերը մի րոպէում զոհ են գնում անհրաժեշտութեանը. և միթէ կարելի է ուրիշ կերպ լինել, երբ մի երիտասարդի տասն աղջիկ են առաջարկում ամուսնացնելու, երբ օրըստօրէ նուազում են աշխատանքի աղբիւրները, իսկ աղջիկները դեռ ձուից դուրս չեկած փայ, անտիքմօր, տալմա և դրանց նման թանկագին կտորների անուններ են տալիս. Խօ չէ կարելի աղջիկը տանը պահել, երբ չափահաս է. դիցուք ունեորներին այդ յաջողվեցաւ, չէ՞ որ բնական պահանջը իւրաքանչիւր րոպէ կարող է օրիորդներին մեղքի մէջ գլորել, իսկ այդ անպատուութիւնը առ միշտ պէտք շատ թանդ նստէ նրանց ապագայի վրայ: Լաւ է, որ նրանք ունենան այդպիսի դէպքում մի ո՛ր և է անկախ պարապմունք, որպիսին ուրիշ երկիրներում ծառայում են իգական սեռի համար ապահով ապրուստի միջոց: Բայց դրանք ևս չը կան:

Այժմ տեսնենք ինչեր են առաջանում այդպիսի ամուսնութիւններից, որոնցով միանում են երկու տարբեր և միմեանց անծանօթ սրտեր: Նորապսակ մանր շահատացները դեռ ևս մեղրալուսնի շրջանը չաւարտած, սկսում են հետզհետէ հովանալ ամուսիններից, որովհետև այն փողը, որով ձեռք էին բերել աղջկայ սիրտը՝ շուտով սպառվում է, իսկ նորա անհետանալովը, անհետանում է նոյնպէս նորա վրա հիմնած նիւթական սէրը: Ապրուստի հոգսը ծանրանում է նոցա վրա, իսկ ինքեանք անսովոր լինելով ազնիւ պարապմունքներով ճարել իրանց ապրուստը, սկսում են դիմել անազնիւ միջոցների: Ծեծը և յիշոցները սովորական են դառնում ընտանիքի մէջ, կինը դառնում է այր մարդու ստրուկը. առաջինը պարտաւոր է կատարել վերջինի բոլոր խրատցի կամ անխրատ պահանջները. վա՜յ թէ ծնվում են նոցա որդիներ ևս, մանաւանդ աղջիկներ, դոքա լինում են ծնողների ատելի առարկայ, կարծես նոքա մեղաւոր են որ ծնվել են: Այր մարդիկ դժուարանալով այլ ևս կերակրել ընտանիքի անդամներին, ստիպում են կանանց երթալ ձեռքի աշխատանքով հայթայթել իրանց օրական հացը. կամ չը բաւականանալով ստացածից, զանազան աններելի միջոցներով հարկադրում են դատ բանալու և բաժին պահանջելու ազգականներից. հակառակ դէպքում սպառնում են արտաքսել նոցա տանից: Եւ որ ամենից սոսկալին է՝ պատճառելով թէ աղջկայ մօտ կուսութիւն չը կայ, կամ ազգութեան պատճառով սրտերնին չէ կպչում (կարծես նշանադրութեան օրը կոյր էին) և այլն, վռնդում են նոցա իրանց մօտից դէպի հայրենի տունը, յուսալով մի քանի հարիւր րուբլի ևս կորզել նոցանից: Կամ վերջապէս թողնելով նոցա թշուառ դրութեան մէջ ապրող ծնողների խնամքին, դիմում են դէպի օտարութիւն, մոռանալով իսպառ թէ ունեն կին, զաւակներ, հարկաւոր է գտնեն նոցա ապրուստը հոգալ, որ քաղցածութիւնից չը մեռնեն:

Այդպէս չեն լինում ունեւոր պսակվածները, որոնք կնոջ վրա անհամեմատ մեծ օժիտներ են բերում, կամ կայքերի ու անուանի հետամուտ լինում: Այդպիսի դէպքերում ինքեանք են դառնում կնոջ գերին և փոխանակ երազած երջանկութեան՝ անբաղդանում են: Որովհետև պատահում է՝ որ կինը լիրբ է, անզգամ է, տնտեսական հմտութիւնից զուրկ է՝ պէտք համբերեն. ենթակայ է ո՛ր և իցէ պակասութեան կամ հիւանդութեան՝ պէտք խնամով ծածկեն ու դարմանեն. պահանջող է լաւ ապրելու, շքեղ հագնելու՝ բոլոր հաճոյքին պէտք բաւականութիւն տան...: Հեռի են փախչում նոցանից ընտանեկան հանգստութիւնը, սէրը, ներդաշնակութիւնը, որովհետև նորա (ընտանիքի) հիմքը սկզբից սխալ վրա է դրված: Երթևեկող բարեկամներից խօ բոլորովին քանդվում է նոցա տունը, որոնցից փախչելով կամ պարզապէս կանանց հաճոյքը կատարելու համար, այր մարդիկ թողնում են տեղական շահերը և ամուսինների հետ դիմում են օտարութիւն, ուր կամ բոլորովին ոչնչանում են կամ դատարկաձեռն և ամօթալի վերադառնում են հայրենիք: Շատերը ահագին ծախսերի չը դիմանալով, օրըստօրէ պակասում են, բայց անսովոր լինելով պակաս ապրել, ուրիշների ահագին գումարները կուլ տալով մնանկ են յայտնում իրանց, իսկ եթէ դրան էլ չեն ձեռնհաս, մտածութիւնից և, ինչպէս ասում են, նամուսից փչանում են:

Ինչպէս վերևում յիշեցի, այդպիսի ամուսնութիւնների մէջ յաճախ թաղնված են լինում տեսակ տեսակ ախտեր, օրինակ զաղլխանը, որոնք ծնողներից ժառանգաբար անցնելով զաւակների վրա, վերջիններս լինում են հիւանդոտ, թուլամորթ, ո՛ր և է օրինաւոր գործի անընդունակ ու թէ իրանց և թէ ազգի համար անպէտք արարածներ: Ի հարկէ սոցա ժառանգներն էլ ապագայում այլասերվում են (dégénérer) և աճելութեան ոյժը հետզհետէ նուազում է:

Ուրեմն՝ հայեր, այնպէս կրթեցէք ձեր որդիներին ինչպէս ժամանակն է պահանջում, տուէք նոցա ազնիւ սիրտ, ընձեռեցէք նոցա ապրուստի ապահով միջոցներ, զարգացրէք նոցանում խիստ բարոյական, որ ամենայն տեղ կարողանան յետ մղել ախտերի և մոլութիւնների յարձակմունքները, իսկ ձեր աղջիկներին սովորեցրէք լինել բարի, տնտես, գործունեայ և պարզասէր մայրեր, այն ժամանակ կը կերպարանափոխվի ձեր ընտանեկան պատկերը, կը յառաջանայ նոցանից մի ընկերական, մարդասէր և արդիւնաւոր սերունդ. այդ են պահանջում հասարակական և պետական շահերը:

***

կից ժողովված Թթից օղի պատրաստելը և անցեալ տարի էլ մի Թուրքի այգիումը նոյն բանից դօշաբ *) էին պատրաստում: Բայց յիշեալ երկու անգամից ես երբէք չեմ տեսել, որ Թափված Թութը մի բանի համար գործածվէր:

Շամախուն պատկանեալ այն հողերը, որոնց վրա այգիներ չեն տնկված, ներկայացնում են փափուկ խոտով ծածկված մարգագետիններ, որոնք ծառայում են քաղաքի բազմաթիւ կովերին, գոմէշներին և ուրիշ տնային կենդանիներին որպէս արածելու տեղեր և հէնց դրա մէջն է կայանում այդ հողերից ստացված օգուտը:

Շերամապահութիւնը մի տասն տարի սրանից առաջ բաւական օգուտ էր բերում քաղաքին, որտեղ յարմար է նրան պահպանելը եղանակի հանդարտութեան և թթենիների առատութեան պատճառով: Բայց ընդհանուր շերամին պատահած հիւանդութիւնը այստեղ էլ իր ներգործութիւնը ունեցաւ և փչացրեց Շամախու սերմը: Տեղացիներից ոմանք ուրիշ քաղաքներից առողջ սերմեր բերել տուին, դարձեալ ոչինչ գլուխ չեկաւ: Կարելի է ապագայում կը գտնվեն մարդիք, որոնք գործ դնելով մասնագիտական միջոցներ կրկին կը տարածեն շերամապահութեան գործը Շամախու մէջ, բայց առ այժմ շերամապահութիւնը ոչինչ օգուտ չէ տալիս այդ քաղաքին:

Գործարանների մէջ աւելի նշանաւոր են մետաքսեղէններ պատրաստելու գործարանները: Վերջիններից միայն երկուսն են հայերի ձեռին, որոնցից Թառայեանց եղբայրներին պատկանողը առաջինն է ամբողջ քաղաքի մէջ: Կայ և մի ուրիշ տեսակ մետաքսեղէն պատրաստելու գործարան, որի տէրը մի առճկատանցի հայ է: Մետաքսեղէններ պատրաստելու արհեստը ունի իր երկրորդական ճիւղերը, որոնց մէջ նշանաւոր են՝ Թառայութիւնը, չախրղը, և Թել վեր տալը: Առաջին երկուսով պարապում են հայ և Թուրք արհեստաւորները, իսկ Թել վեր տալով միայն Թուրք կանայքը: Շամախու մետաքսեղէնները ծախվում են Բագուի և երբեմն Թիֆլիսի և Մօսկվայի մէջ: Յիշեալ գործարաններում գործում են բացառապէս Թուրքերը:

Կան մեր քաղաքում և 1—2 աղիւսի և կաշիի գործարաններ:

Ծխախոտի գործարաններ առաջ չորսը կային, որոնցից երեքը հայի էին, իսկ մէկը Թուրքի: Այժմ ոչ մէկն էլ չէ մնացել, որովհետև ուրիշ տեղերից բերված ծխախոտը աւելի լաւն է լինում և աւելի արժան քան Շամախում պատրաստածը:

Մի քանի խօսք էլ տնային արդիւնագործութեան մասին: Այստեղ առաջին տեղը բռնում է Թօռը: Սա մի տեսակ մետաքսաթելից պատրաստած ձեռագործ շալ է, որ կանայք կամ սպիտակ կամ զանազան գոյների ներկելով գլխներին են գցում: Թօռեր գործելով պարապում է իգական սեռը սկսեալ 8—9 տարեկան աղջիկներից մինչև պառաւ կանայքը: Եթէ մէկ կին բացի կերակուրը եփելուց ու տունը սրբելուց պարապի ամբողջ օրը միայն Թօռ գործելով, նա այդ կարող է վերջացնել մէկ ամսում, բայց առհասարակ վերջացնում են 2—3 ամսում: Թօռը նստում է 4—10 րուբլի, և ծախվում է 7—15 րուբլի:

Կան և այնպիսի կանայք, որք զառեկից (կարծեմ «мишура») պատրաստում են զանազան տեսակ ժապաւէններ, որը գործ է ածվում բաճկոնակի, տաշորի և ուրիշ հագուստների ծայրերին կարելու համար որպէս զարդ:

Շամախու տներում պատրաստած սապոնը այնքան սպիտակ և փրփուր տուող է լինում որ նրան գործ են ածում Թօռերը եփելու համար, որի համար անկարելի է բանեցնել Ռուսաստանից բերված սպիտակ սապոնը, որովհետև վերջինս լաւ փրփուր չէ տննում: Բայց սապոնը պատրաստվում է փոքր քանակութեամբ, որովհետև նրանով զբաղվում են միայն մի քանի Թուրք կանայք:

Սապոնից բաց կայ ևս մի ուրիշ տեխնիկական արդիւնագործութիւն, այն է, մի տեսակ սպիտակ կլորակներ պատրաստելը: Սա կոչվում է ուռուչու և գործ է ածվում բաղնիքում լողանալու ժամանակ որպէս մարմնի կեղտը Թափելու մի լաւ միջոց:

Նկատողութեան արժանի է այն հանգամանքը, որ հայ կանայքը աւելի պարապում են ձեռագործով, օրինակ, Թօռ գործելով, ժապաւէն պատրաստելով և այլն, իսկ Թուրք կանայքը աւելի տեխնիկական են սիրում և զբաղված են օրինակ սապօն և ուռուչու պատրաստելով, մինչդեռ մի հատ Թօռ գործող Թրքուհի չը կայ և վերջինները իրանց գլխի համար էլ հայերից են գնում:

Մի ուրիշ անգամ կը գրեմ Շամախու վաճառականների, արհեստաւորների և առհասարակ այնտեղի առևտրի վրա:

Ս. Թառայեանց

*) Կարծեմ Ադուլիսի բարբառով այդ քաղցրեղէնը անուանվում է «դեղէ»: Նա մի տեսակ քաղցրեղէն է:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ, յունվարի 22-ից մեզ գրում են հետևեալը: «Այս րօպէիս դուրս եկայ տեղիս ուսումնարանի դահլիճից, որտեղ ժողովվել էին քաղաքիս բնակիչները և վիճակիս հայ գիւղերի բնակչաց ներկայացուցիչները, կաթողիկոսի ընտրութեան պատգամաւորի համար վիճակիցս պահանջված մի անձն ընտրելու: Ժողովը բացեց գործակատար Յովհաննէս քահանայ Քաջազնունի, մի փոքրիկ ատենաբանութեամբ, որի մէջ ցոյց տուեց ընտրողական սկզբունքի նշանակութիւնը, որ պահպանվում է հայոց եկեղեցու մէջ, որպէս նախնեաց դարեր ամենաթանգագին աւանդ և որ ճանաչված է իբրև մեր եկեղեցական արտօնութիւն նոյն իսկ կառավարութեան կողմից: Ցետոյ տէր-հայրը կարդաց սրբազան առաջնորդի հրամանագիրը ընտրութիւն կատարելու մասին, որի համեմատ ազատ է իւրաքանչիւր վիճակ ընտրել նրան, ում կամենայ, լինի այդ մարդը տեղացի թէ օտարաքաղաքացի: Երբ տէր-հայրը առաջարկեց սկսել քուէարկութիւնը, ամեն կողմից լսեցան «Գրիգոր Արծրունի», «Մշակի» խմբագիր», բացագանչութիւններ: Ժողովի ցանկութիւնը աւելի բացորոշ կերպով յայտնի անելու համար առաջարկվեցաւ քուէի դնել ձայնատւութիւնը: Եւ ահա Գրիգոր Արծրունին ընտրվեցաւ 145 ձայներով 12 ձայնի դէմ: Ժողովի մեծ մասի ցանկութեամբ քաղաքի ներկայացուցիչները, դէպուտատները մի հեռագրով տեղեկութիւն տուին այդ մասին «Մշակի» խմբագրին: Այսօրվայ ժողովը զգալի կերպով ապացուցեց, որ ժողովուրդը արդէն հասել է ինքնաճանաչութեանը և որոշում է թէ ով է նրա բարեկամը և ով նրա թշնամին»:

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք Շիրվանզադէի գրքոյկը, որ պարունակում է իր մէջ այն երկու պատկերներ, որոնք տպվեցան «Մշակի» մէջ, և որ մենք յիշեցինք մեր լրագրի անցեալ համարներից մինում: Գիրքը շատ մաքուր կերպով տպված է Մարտիրոսեանցի տպարանում, Թիֆլիսում և պ. Աբէլ Ապրէսեանցից է հրատարակված: Գրքոյկի գինը 50 կոպէկ է:

—

«Դրօէբա» լրագիրը հաղորդում է, որ Թիֆլիսի կալուածական բանկը անցեալ տարի եկամուտ ունէր մօտ 100,000 րուբլ: Այդ գումարից բանկի վարչութիւնը պահել է 36,000 ր. բանկին մնացած կալուածների պրօցէնտը լրացնելու և այլ ծախսերի համար: Զուտ արդիւնքը այդպիսով հասնում է մինչև 64,000 րուբլու: Եթէ այդ հաշիւը կը հաստատվի վերահսկող մասնաժողովից և ընդհանուր ժողովից, $35^{0}/_{0}$ աշխատանքը, այսինքն 22,400 ր. կը պահվի հասարակական պէտքերին բաւականութիւն տալու համար:

—

«Новости» լրագիրը հաղորդում է, որ վաճառական Վ. Ս. Կոտով անցեալ տարի փորձ փորձեց Անգլիա ուղարկել բէսարաբեան և կովկասեան գինիները և նրա ձեռնարկութիւնը մեծ յաջողութեամբ պսակվեցաւ: Այդ հանգամանքը աչքի առաջ ունենալով, պ. Կոտով մի քանի դրամատէրերի մասնակցութեամբ, մի ընկերութիւն է կազմում հարաւ-ռուսական գինիների առևտուր սկսելու համար արտասահմանում: Այդ նպատակով ընկերութիւնը վերոյիշեալ գինիների պահեստներ կը հաստատի այդ բանի համար ընտրված քաղաքներում:

—

«Русск. Курьеръ» լրագրին հաղորդում են, որ ներկայ 1884 Թվին կը լրանայ գրող տիկին Նադէժդա Դմիտրիևնա Ջայօնչկովսկայի գրականական գործունէութեան երեսուն և հինգամեակը: Վերոյիշեալ տիկինը յայտնի է «Վ. Կրեստովսկի կեղծ» անունով և գրականական ասպարիզում առաջին անգամ յայտնվեցաւ 1849 Թվին: Որքան յայտնի է, նրա «Աննա Միխայլօվնա» վէպը արդէն տաղանդաւոր գրող տիկնոջ գործունէութեան հէնց սկզբում իր վրա դարձրեց հասարակութեան ուշադրութիւնը և 1850 Թվին տպվեցաւ «Отечественныя Записки» ամսագրում:

—

«Русскій Курьеръ» լրագրում կարդում ենք, թէ կառավարչական շրջաններում նախագծվում է փոփոխել անցեալ տարի հաստատված նոր կանոնադրութիւնը՝ խմիչքների առևտրի վերաբերեալ կանոնները զեղծելու համար պատիժների մասին: Այդ փոփոխութիւնները գլխաւորապէս կը վերաբերվեն գիւղերում խմիչքային կանոնադրութիւնը զեղծելու պատճառով պատիժների նշանակելուն, մի և նոյն ժամանակ մտադրութիւն կայ թէ քաղաքական և թէ գիւղական խիստ պատասխանատուութեան ենթարկել զեղծումն անողներին:

—

Օդէսսայի համալսարանի կենդանաբանութեան (зоологія) յայտնի պրօֆէսոր Կովալէվսկի, ինչպէս հաղորդում է «Русскій Курьеръ» լրագիրը, նոյեմբերում մի շատ հրապուրիչ հրաւէր ստացաւ Մարսէլի քաղաքային վարչութիւնից՝ գնալ Մարսէլ կենդանաբանութեան դասախօսութիւններ կարդալու համար քաղաքի միջոցներով Մարսէլում հիմնվող բարձրագոյն դպրոցում: Կենդանաբանութեան դասախօսութիւններ կարդալու համար Ֆրանսիացիք պրօֆէսոր Կովալէվսկուն տարեկան 16,000 ֆրանկ ռոճիկ են առաջարկում: Այդ հրաւէրը, անկասկած, պէտք է շողոքորթէ ռուսաց ինքնասիրութիւնը, որովհետև ռուսաց գիտնականներին գիտական ամբիոններ գրաւելու համար Եւրոպա հրաւիրելու դէպքերը շատ հազուագիւտ են: Մենք լսեցինք, որ պրօֆէսոր Կովալէվսկի դեռ ևս չէ վճռել՝ ընդունի թէ մերժի այդ առաջարկութիւնը: Մեր կողմից չենք կարող չը նկատել, որ ռուս պրօֆէսօրներին արտասահման հրաւիրելը որքան էլ շողոքորթիչ լինէր մեր ինքնասիրութեան համար, բայց եթէ պրօֆէսօր Կովալէվսկի կը վճռի ընդունել այդ առաջարկութիւնը, այն ժամանակ մեր համալսարանը անփոխարինելի (գոնէ մօտիկ ապագայում) կորուստ կունենայ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Վիէննայի լրագիրներում կարդում ենք հետևեալ պաշտօնական հաղորդութիւնը. «Մենք տեղեկանում ենք, որ ներկայ ժամանակում անդադար խորհրդակցութիւններ են լինում բացառական միջոցների մասին անիշխանականներին ընդդիմադրելու համար: Ի միջի այլոց, առաջարկված է ոչնչացնել երդուեալ դատարանները սօցիալիստական դատավարութիւնների (պրօցէսների) ժամանակ և այդ վերջինները յանձնել բացառապէս արքունական դատաւորներին: Բայց դրա համար, հասկանալի է, որ պահանջվում է առանձին նոր օրէնք. բացի դրանից, դիտաւորութիւն կայ սօցիալիստական բոլոր քրէական պրօցէսները ենթարկել Վիէննայի արքունական դատարանին»:

—Ֆրանսիական գաւառական լրագիրներից մէկի մէջ տպված է հետևեալը Ֆրանսիական զօրքերի մասին: Եթէ պատերազմ սկսվի, Ալժիրիայի զօրքերի նախկին հրամանատար գեներալ Սօսիէ հրաման կը ստանայ պատերազմ տանել երկու միլիօն Ֆրանսիական զօրքեր: Գեներալ Միրաբէլ գլխաւոր շտաբի հրամանատար կը լինի, իսկ Լամի և Գէլլիօ գեներալները նրա ադիւտանտներ: Հանրապետութեան նախագահի եղբայր գեներալ Գրեվի կը կառավարէ Ֆրանսիական ամբողջ արտիլերիան, իսկ գեներալ Պարմէնտիէ կը յանձնվի սակրօր զօրքերի հրամանատարութիւնը: Այնուհետև կը կազմակերպվեն չորս զօրաբաժիններ, որոնց հրամանատարութիւնը կը յանձնվի Բէլլօ, Շմից, Ֆէրրիէ և Լէվէլ գեներալներին: Իւրաքանչիւր զօրաբաժինը չորս մասեր կունենայ: Վերջապէս կը կազմակերպվեն պահեստի հեծեալ երկու զօրաբաժիններ, որոնցից մէկի գլխաւոր բնակը Փարիզի մէջ կը լինի, իսկ միւսինը Լիօնի մէջ: Այդ երկու զօրաբաժինների հրամանատարութիւնը կը յանձնվի Կարնօ և Ֆէրրի-Պիզան գեներալներին: Գեներալ Լալըման, որ 1871 Թուականին ճնշեց Ալժիրիայի ապստամբութիւնը կառաջնորդէ գաղթականների զօրքերին:

—Հոկտեմբերի 23-ին Սօֆիայի մէջ տօնում էին բուլգարական մայրաքաղաքի ազատման տարեդարձը: Երեկոյեան քաղաքը լուսաւորված էր: Մօտաւորապէս ժամի 9-ին անթիւ ամբոխը ջահերով և երաժիշտների հետ ուղևորվեցաւ դէպի իշխանի պալատը, որտեղ ողջունեց նրան բարձր աղաղակներով: Իշխանը դուրս եկաւ պալատից և շնորհակալութիւն յայտնեց ազգասիրական այդ ցոյցի համար: Այնտեղից ամբոխը ուղևորվեց դէպի ռուսաց հաւատարմատարի բնակարանը, կանչելով «կեցցէ Ռուսաստանը՝ մեզ ազատողը»: Երաժիշտները կատարեցին ռուսաց ժողովրդական հիմնը, որը ամբոխը լսեց գլխարկները վերցրած: Երբ երևեցաւ Եօնին, Սլավէյկով մի ճառ արտասանեց, որով շնորհակալութիւն յայտնեց ռուսաց Թագաւորին և ժողովրդին: Եօնինի շնորհակալութիւնը լսելուց յետոյ ամբոխը շուտով ցրվեցաւ:

—«Köln. Zeitg» լրագրի մէջ տպվեցաւ հետևեալ կիսապաշտօնական հաղորդութիւնը Բեռլինից ֆրանս-չինական տարաձայնութեան մասին: Անգլիական կառավարութիւնը Չինաստանից պաշտօնական հաղորդութիւն ստացաւ, որի համեմատ չինական կառավարութիւնը մտադիր էր փակել Կանտոնի նաւահանգիստը, Դասմ և Վամպօա կղզիների մօտ: Լօրդ Գրէնվիլ օգուտ քաղեց այդ դէպքից իմանալու համար Ֆրանսիական դեսպան Վադինգտոնից՝ արդեօք մտադիր է Ֆրանսիան չը դիմել այնպիսի միջոցների, որոնք կարող են վնասել եւրօպական առևտրին և չը յարձակվել չինական նաւահանգիստների վրա, առանց պաշտօնապէս յայտնելու պետութիւններին պատերազմի սկսվելու մասին: Վադինգտոն պատասխանեց, որ Ֆրանսիան մտադիր չէ յարձակվել չինական նաւահանգիստների վրա, քանի որ չինացիները թշնամաբար չեն գործում Ֆրանսիական նաւերի և հպատակների դէմ: Իսկ եթէ Չինաստանը իր վարմունքով կը ստիպէ Ֆրանսիային դիմել արտակարգ միջոցների իր շահերը պաշտպանելու համար, այն ժամանակ չէզոք պետութիւններին նախապէս տեղեկութիւն կը տրվի պատերազմ յայտնելու մասին: Լօրդ Գրէնվիլ պատուիրեց անգլիական դեսպանին Պեկինի մէջ յայտնել չինական կառավարութեանը Վադինգտոնի այդ հաղորդութիւնը:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Տասներկու ամերիկացիներ,—ի հարկէ միլիօնատէրեր, մի ընկերութիւն կազմեցին Երուսաղէմի հին տաճարի շինութիւնը աւարտելու նպատակով: Շինութիւնը կը նորոգվի՝ կատարեալ փայլով և պատմական ճշդութեամբ: Այդ ընկերութեան երկու անդամները արդէն Երուսաղէմ ուղևորվեցան յատակագիծ (պլան) կազմելու համար:

* * *

Նոր ապացոյց այն զարմանալի արագութեան, որով գործում է ամերիկական պուբլիցիստիկան, կանգնում է Մարի կօլօմբիէի պամֆլէտը «Սարա Բարնում» վերնագրով: Հրատարակիչը հրաւիրեց 59 Թարգմանիչների, որոնք սկսեցին աշխատել ճաշից յետոյ 1 ժամին և արդէն երեկոյեան 11 ժամին Թարգմանութիւնը վերջացած էր և գտնվում էր գրաշարների ձեռքում: Միւս օրը ճաշից յետոյ 350 երես ունեցող գիրքը արդէն հրատարակված էր:

* * *

Երեք ջուխտեր:—Լեհական մի լրագիր հաղորդում է, որ Վարշավայում այս օրերս միաժամանակ կատարվեցաւ Վ. քոյրերի նշանադրութիւնը Օ. ազգանունով երեք եղբայրների հետ: Բոլոր երեք ջուխտի պսակադրութիւնը կը կատարվի բարեկենդանի օրերում:

* * *

Տացիտի արձանը:—Համայնական խորհուրդը Տէրնի քաղաքում, որտեղ ծնվել և մեռել է հին պատմաբան Տացիտը, վճռեց հոյակապ արձան կանգնեցնել իր երկրացուն: Միջին դարերում արդէն Տէրնի քաղաքում գոյութիւն ունէր Տացիտի արձանը. կանգնած էր այդ արձանը մի քանի դարեր, այնուամենայնիւ, վերջապէս կործանվեցաւ երկար ժամանակի ընթացքում այն յուզմունքների ժամանակ, որ կային այդ քաղաքում:

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՄՕՍԿՎԱ, 26 յունվարի: Նահանգական զեմստվօի ժողովը վճռեց նահանգի մէջ մտցնել զեմստվօի փոխադարձ ապահովութիւն անասունների. ապահովութիւնը կա-

մաւոր է. գնահատութիւնը միակերպ է՝ 25 ր. գլխից. պրեմիան 2°/o գնահատական գումարից, մի տարվանը սկզբից։

ԽԱՐԿՕՎ, 26 յունվարի։ Այստեղի "Եօխէլսօն և Գրինբէրգ" մանուֆակտուրային խոշոր ֆիրման դադարեցրեց վճարումները. ասում են, որ պարտքը (պասիվ) 400,000 րուբլ է։

ՕԴԷՍՍԱ, 26 յունվարի։ Սախալին ուղարկելու համար Մօսկվայից 45,000 արշինից աւելի քաթան է ստացված։

ՌԻԳԱ, 26 յունվարի։ Նաւագնացութիւնը անընդհատ շարունակվում է. եղանակը գարնանային է։

ԿԱՑԻՐԷ, 26 յունվարի։ Բէկկէր-փաշան և նրա շտաբի գլխաւորը՝ գեներալ Սարտօրիուս իրանց զօրքերի մնացորդներով երէկ երեկոյեան Սուակիմ ժամանեցին։ Սուակիմի ամրութիւնները գրաւած ունեն բրիտանական ծովային զինուորները ծովապետ Գիւէտի առաջնորդութեամբ։ Ֆրանսիական դիպլօմատիական գործակատարը խնդրում էր Սուակիմ ուղարկել ֆրանսիական զինուորական մի նաւ։ Այն տեղեկութիւնը, թէ եգիպտական զօրքերը, որոնք Սինկատից ուղարկված էին պաշարեղէններ հայթայթելու համար, ջնջված են թշնամիներից, հաստատվում է։

ԼՕՆԴՕՆ, 26 յունվարի։ Բէկկէր-փաշայի պարտութիւնից յետոյ, անգլիական զօրքերով Հնդկաստան ուղևորվող բոլոր նաւերին հեռագրով հրաման է ուղարկված կանգնել։ Լօրդ Գրէնվիլ յայտնեց լօրդերի ժողովին, որ Անգլիան պարտաւոր է պահպանել Եգիպտոսի ապահովութիւնը և հանգստութիւնը։ Համայնքների ժողովում Գլադստօն յայտնեց, որ ծովապետ Գիւէտ օգտակար է համարում ուժեղացնել իր զօրքերը, որպէս զի ապահովէ Սուակիմը ընդդէմ արաբների յարձակման։ Կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ Գիւէտի ուժերը մեծացնելու համար։

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԱՅԷՆԻ ԿՏԱԿԸ

ՎԷՊԵՐ

ՁԱԽԵՐ-ՄԱԶՕԽԻ

Թարգմանեց

ՐԱՖՖԻ

ԳԻՆՆ է 1 ՌՈՒԲԼ 20 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում վաճառվում է

«Մշակի» խմբագրատանը—«Կենտրոնական գրավաճառանոցում»—«Կովկասեան գրավաճառանոցում»—Գ. Շահվերդեանի պավիլիօնում։

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել թարգմանչին այս հասցէով.

Въ ТИФЛИСЪ. Редакція „Мшакъ".

РАФФИ.

3—30

КИРАКИ, ՓԵՏՐՎԱՐԻ 5-ԻՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՎԱՐԻ 5-ԻՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՈՒՄ

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

տեղի կունենայ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Մանրամասնութիւնները առանձին աֆիշայով։

1—3

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՎԱՐԻ 29-ԻՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՈՒՄ

ՅՕԳՈՒՏ ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

տեղի կունենայ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Մուտքի գինը թէ տղամարդկանց և թէ կանանց համար 2 ր. է։

2—3

ОБЪ ИЗДАНІИ ВЪ 1884 ГОДУ ЖУРНАЛА

„ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБОЗРѢНІЕ".

(ГОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ).

Журналъ, какъ и прежде, будетъ выходить по четвергамъ въ размѣрѣ отъ 1 до 2 печатныхъ листовъ, по слѣдующей программѣ:

I. Статьи по **всѣмъ вопросамъ**, вытекающимъ **изъ теоріи права и судопроизводства.**—II. **Перечень, изложеніе и обсужденіе** важнѣйшихъ **распоряженій** и **узаконеній** правительства.—III. **Судебная хроника**: а) отчеты о засѣданіяхъ въ судахъ, преимущественно Кавказскаго края, и б) особенно интересныя рѣшенія Кавказскихъ гражданскихъ судовъ по вопросамъ права и судопроизводства, вызваннымъ мѣстными особенностями края.—IV. **Корреспонденціи** юридическаго содержанія.—V. Краткіе **отчеты о новыхъ книгахъ** юридическаго содержанія (Обзоръ юридической печати и библіографія).—VI. **Смѣсь** (разныя извѣстія). Случаи изъ судебной жизни и практики.—VII. **Тезисы** кассаціонныхъ рѣшеній: а) кассаціонныхъ департаментовъ сената и б) Тифлисской судебной палаты.—VIII. Извлеченіе **изъ приказовъ** о важнѣйшихъ назначеніяхъ по вѣдомству юстиціи.—IX. **Судебный указатель. Резолюціи** Тифлисской судебной палаты по дѣламъ **апелляціоннымъ** и **кассаціоннымъ.**—X. **Объявленія**—казенныя и частныя.

При всей трудности изданія юридическаго органа на далекой окраинѣ Россіи, необходимость и полезность такого органа на Кавказѣ доказывается вступленіемъ „Юридическаго Обозрѣнія" въ **четвертый** годъ своего существованія. Въ настоящее время редакція заручилась сотрудничествомъ многихъ юристовъ, врачей и публицистовъ. Мы можемъ указать, какъ участниковъ въ нашемъ журналѣ: **К. Г. Анциферова, Д. З. Бакрадзе, Ѳ. А. Быкова, Ѳ. К. Бакало, Кн. К. А. Бебутова, Г. Г. Гвиніева, А. А. Гребенщикова, С. І. Гулишамбарова, Н. А. Дингельштета, К. В. Долгова, Г. А. Джаншіева, Г. И. Еджубова, Д. И. Кипіани, Д. В. Квиркеліа, П. И. Ковалевскаго, П. М. Лебединскаго, Я. И. Лудмера, Н. Я. Николадзе. П. А. Опочинина, Д. П. Пурцеладзе, Я. И. Рашета, Н. П. Смиттена, В. Д. Спасовича, А. В. Степанова, А. А. Ѳон-Ашеберга, В. А. Хлѣбникова, Н. А. Шаврова** и др.

Въ распоряженіи редакціи имѣются статьи, какъ мѣтнаго, кавказскаго, такъ и общаго интереса. Изъ числа ихъ предназначены къ печатанію въ 1884 году: **матеріалы для новыхъ Уложеніи—Уголовнаго и Гражданскаго**, о **водовладѣніи** на Кавказѣ и другихъ мѣстахъ по законамъ: царя Вахтанга, шаріату и др., о **межеваніи**, о **пошлинахъ**. о **литературной**, и **музыкальной собственности**, о **нефтяныхъ** законахъ въ разныхъ странахъ, о **колоніяхъ** преступниковъ, о **сельской адвокатурѣ**, о **безпріютныхъ дѣтяхъ**, о формѣ **суда присяжныхъ** на Кавказѣ, о **хизанахъ**, о **саношенахъ**, о **древне-армянскомъ** законодательствѣ (изслѣдованія Мхитара-Гоша), о **мусульманскихъ** законахъ на Кавказѣ, о **древне-еврейскомъ законодательствѣ** и пр.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Редакція и администрація журнала (для пріема подписки, объявленій и розничной продажи)—Тифлисъ, Сололакская ул., д. кн. Меликова.

Подписная цѣна на журналъ, съ доставкою и пересылкою: на годъ—**10 р.**; на **6 мѣс. 6 р.**; **на 3 мѣс.—3 р. 20 к.**; **на 1 мѣс.—1 р. 25 к.** Подписываться можно перваго числа каждаго мѣсяца **и не далѣе конца года.**

Разсрочка въ платежѣ денегъ допускается—**для годовыхъ** подписчиковъ: при подпискѣ 4 р., въ мартѣ и апрѣлѣ по 3 р., и **для полугодовыхъ**; при подпискѣ 3 р. и черезъ два мѣсяца еще 3 р.

При перемѣнѣ адреса вносятъ **40** к.

Объявленія, казенныя и частныя—строка петита **10** коп., 1/2 страницы **3** р. **25** к., цѣлая стран. **6** руб. **50** коп.

Подписка и объявленія принимаются также въ Москвѣ и Петербургѣ, въ книжныхъ магазинахъ **И. П. Анисимова.**

Отдѣльные №№ „Юрид. Обозр." продаются **по 25 коп. въ Тифлисѣ, въ Центральной книжной торговлѣ и** въ г. **Кутаисѣ**, въ книж. маг. **Чиладзе.**

Статьи должны имѣть подпись и адресъ ихъ автора, для свѣдѣнія редакціи, и могутъ подлежать **передѣлкамъ и сокращеніямъ.—Статьи безъ означенія условій гонорара признаются безплатными.—Обратная пересылка** рукописей для редакціи **не обязательна.**

При доставленіи въ редакцію „Юридическаго Обозрѣнія" экземпляра юридическаго сочиненія, о немъ будетъ данъ отчетъ и сдѣлана публикація.

КАВКАЗСКІЙ АДРЕСЪ КАЛЕНДАРЬ

Съ картою Кавказа продается во всѣхъ книжныхъ магазинахъ Тифлиса по 1 р. 50 к. За пересылку во всѣ города имперіи по 25 коп.

5—5

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒԱՑԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

„Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ."

Երկուշաբթի, 16-ին յունվարի հաստ. ՓՕԹԻ **ԱՐՄԵՆԻԱ (L'ARMÉNIE)** շոգենաւը, որի նաւապետն է ԴԻՒՇԷՆ (Duchesne).

Տեղեկութիւնների համար դիմել ընկերութեան ագէնտներին. ՓՕԹԻՈՒՄ պ. Գարանիօնին, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ պ. Ըրնօին, Արծրունու գալլէրէում № 194.

7.

СЪ 1-ГО ЯНВАРЯ 1884 Г.

ВЪ Г. ТИФЛИСѢ ИЗДАЕТСЯ

НОВАЯ ЕЖЕДНЕВНАЯ

ЛИТЕРАТУРНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

„НОВОЕ ОБОЗРѢНІЕ"

(350 №№ въ годъ)

подъ редакціею А. В. СТЕПАНОВА (бывшій редакторъ «Юридическ. Обозрѣнія»).

Объемъ газеты печатный листъ средняго формата. Программа,—общая всѣмъ литературно-политическимъ изданіямъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: съ доставк. и перес. на ГОДЪ 10 рубл., ПОЛЪ года 6 р., ТРИ мѣсяца 3 р. 50 к. ОДИНЪ мѣсяцъ 1 р. 25 к.

Городская и иногородная ПОДПИСКА принимается въ Тифлисѣ въ газетномъ агентствѣ ШАВЕРДОВА.

Въ Петербургѣ и Москвѣ въ книжн. магаз. «Новаго Времени».

Временное помѣщеніе редакціи: на Давыдовской улицѣ, домъ Кананова, квартира редактора.

2—5 (1).

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 26 Января 1884 года. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час., Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.